

ZAPISI IZ LISABONA

Gordin Lakas

Koje su najznačajnije tačke u topografiji jednog grada? Odgovor zavisi ko ih obeležava, s kojom namerom, kojim saznanjima raspolaže. Slučajni posetilac grada kao što je Lisabon se neće mnogo kolebati da ih označi, jer su monumentalno ispisana u prostoru od strane onih koji su na taj način svojim velikim prohtevima dali oduška. To su manastir Sv. Žeronimuša, Trijumfalna kapija na Prasa du Komersio, most Vasko de Gama, Avenida de Liberdade i Trg markiza da Pombala. Pa ipak, Lisabon, tamo gde žive obični ljudi, svoj šarm uglavnom dužuje malim kućama i uskim ulicama, tavernama sa dva, tri stola, radnjicama u kojima čovek jedva može da se okrene. Naime u ovom gradu su po pravilu zgrade, ulice, trotoari, parkovi, začuđujuće malih dimenzija. Stari delovi grada, kao i stara naselja, prosto su nekom logikom genetike i života, umanjeni bar za trideset procenata od pune projekcije na koju smo navikli. U tom smislu kada govorim o kafani, zapravo reč je o kafanici, kada kažem stan, mislim na stančić, kada kažem kafa, mislim na kaficu. Sve sami deminutivi. Ako se krećete čuvenim starinskim kvartom Bairro Alto, gde su smešteni pitoreskni restorani i taverne, sve sa muzikom i turistima, prosto ne možete da poverujete da u ovim višespratnicima, gde se u visinu dvospratnice uglavilo četiri sprata, a na mesto jednog stana bar tri, može normalno živeti. Pa i kad ulazim u zgradu u kojoj stanujem, koja je novijeg datuma, idem hodnikom kao kroz katakombe. Ako li se očešem o neki zid, bojim se da ga ne srušim.

Nemojte misliti da preterujem, a ni da sam baš neki gorostas. U mom stanu imam utisak da ću, ako raširim ruke, prstima dodirnuti dva suprotna zida. Sve u svemu ne možete nigde da se pomerite u stanu a da neku stvar ne srušite, a još su te stvari skrojene po meri prostorija. U čemu je tajna? Prvo, Portugalci su, pogotovo starija generacija, jednostavno niži rastom, sitniji. Vode poreklo, kažu, od Kelta, Rimljana, ima tu puno francuske i mavarske krvi, a niko od tih narida nije bio visočiji. Drugo, tradicionalno je urbani prostor oko svakog mora skučen. Kada su gradovi dobijali današnju fizionomiju, u najmanju ruku iz razloga zaštite, morale su se sve kuće naći unutar gradskih zidina. Takvo racionalno i štedljivo raspoređivanje stambenog prostora bilo je svuda. U nekim gradovima, poput Dubrovnika, trebala je dozvola gradske vlasti i da bi se na nekoj kući probio jedan jedini prozor. O vratima da ne govorimo. U Holandiji, na primer, porez na kuće se

plaćao shodno broju metara čeonog zida koji izlazi na kanal. Tako ste dobili kuće širine tri metra, ali koje se propinju u visinu i prostiru u dužinu. Sobe su vam kao hodnici. Pogledajte samo stare kuće u Amsterdamu, Gaudi, Alkamaru.

Što se tiče urbanizma, ovdašnji gradovi, tu naselja satelitskog, soliterskog tipa ne računam, imaju jednu divnu tradiciju – trotoari za pešake, a nekad i čitave ulice, su kaldrmisane. Male kamene kocke od svetlog kamena tvore neobične mozaike, pošto ni jedna kocka nije baš identična. Kao da ste u parku, a ne na ulici. Nema onog otužnog sivo-crnog asvalta, na koje se moderna civilizacija odavno navikla. Mnogi trotoari-pločnici su prošarani crnim prugama u obliku talasa. More je ovde svuda okolo, pa i ulice podražavaju njegove talase.

Nažalost, čim se zanesem u poetično raspoloženje, iskrsne nešto nepredvidivo i neprijatno. Tako dok hodam ovim pločnicima, osluškujem šuštanje palmi i gledam u zvezde, gotovo obavezno ugazim u pseće govance. I to je bolje, nego da upadnem u otvoreni šaht, kojih ovde, srećom nema. Ovde u Lisabonu, pošto nema toliko skorojevića, za razliku od nas, ima i relativno skroman broj pasa koje dostojanstveni vlasnici šetkaju ulicama. Pa ipak, upravo zbog urbanog ambijenta, njihova neprilagodnost civilizaciji, odnosno njihove navike da se olakšaju kad požele, ostavlja vidljiv trag. Jer su, kažem pločnici beli, mozaični, glatki, čiste se redovno, pa čoveku to odmah pada u oči. Čak i u Beču, gradu gde je dresura ljudi i pasa daleko dogurala, i gde je znameniti doktor Frojd došao do uvida da civilizacija nije ništa drugo nego potiskivanje nagona, nisu uspeli da izađu na kraj sa tim problemom. Glavne bećirkove ovog imperijalnog grada čiste od jutra do mraka, pa ipak ne mogu da izađu sa ovim problemom na kraj. Ja sam inače, još u Beogradu, mnogo razmišljao na tu temu, jer mi je profesija da se bavim besmislicama. Međutim, kako je kod nas ionako sve manje više prljavo, taj fenomen ne upada toliko u oči. Kako čujem, delotvoran lek je pronađen na novom kontinetu, u Kanadi. Kanadani, naime svoje kerove mogu voditi ulicama i parkovima po želji, ali su obavezni da kao rekvizit nose plastičnu kesicu i metlicu, pa kada se njihovi ljubimci olakšaju, obavezni su to u kesicu da pospreme. Otprilike kao što to čini posada u Spejs Šatlu. Nema većeg zagovornika od mene da taj propis postane obavezujući za sve članice Ujedinjenih nacija. Uveo bih i specijalne komisije za nadzor, a sebe postavio za Specijalnog savetnika za implemetaciju ovog zakona. Koliko bi samo i nama i Portugalcima takva obavezujuća međunarodna povelja pomogla - ne bi bilo toliko opasnih krpelja po beogradskim parkovima, odnosno koliko bi šetnja lisabonskim ulicama bila prijatnija.

Pre svog dolaska u zemlju Luzitanaca imao sam prilike da vidim fotografije dva njihova znamenita književnika, poete Fernanda Pesoe i Nobelovca Žoze Saramaga. Nisam tada znao da ću ih ovde stalno susretati. Ne verujete, dodite pa proverite. Gde god se nalazili, u tramvaju, na pijaci, u parku, prodavnici, njihovi mnogobrojni dvojnici su tu. Pri

tome ima mnogo više Saramaga, svaki drugi muškarac. Ima puno i Pesa, ali to je nešto stariji model, iz prve polovine dvadesetog veka. Nisam ni paranoik, niti lud, nego jednostavno ovde su ljudi toliko međusobno slični u facama, da pomislite da su svi ljudi u Lisabonu najbliži rođaci. A njihova sličnost se pre svega ogleda u zatupastim nosevima, koji svaki Luzitanac ili Liliputanka dostojanstveno nosi. Tako sam počeo da se bavim metafizičkim problemima. Prvo gde je njihovo poreklo, i drugo odakle tolika sličnost. Dok zaludan šetam gradom uglavnom o tome intenzivno razmišljam. Da dodam, ovde nećete sreći čoveka sa velikim nosom, osim stranca. Čim uđem u prodavnicu odmah me prepoznaju, ne vredi da se pravim. To čak ponekad drsko iskoriste i vrate mi kusur sa manjkom od jednog evra. Ukupirao sam da je uvek isti trik, vi pružite dva evra, a oni vam vrate kusur kao da ste dali jedan. Vaš nos vas je izdajnički odao, a ovo je valjda neka dadžbina na višak nosa, kao neki luzitanski porez na ekstra profit. Ja se pravim lud, dignem nos i neću da se sporim oko toga, jer je ovde svet tako ljubazan i uglavnom pošten. Samo, ponekad sam zlorad, jer im ne zavidim na njihovoj sličnosti. Raspitao sam se, mnogo se ovde brakova sklapa između najbližih srodnika, ne bi li se sačuvalo bogatstvo u okviru porodice. Posledica toga nije samo što su ljudi toliko slični, već i srazmerno veliki broj retardiranih. Ipak, to je mnogo velika cena za njihove stilizovane, pravilne zatuposte noseve, koja, između ostalog govori o njihovim mavarskim rođacima, kojih se oni pomalo stide.

Počeo sam sa prostorom, a završiću sa vremenom. Nije ni čudo da su to osnovne filozofske kategorije. Ako je prostor skučen, odnosno koliko se na njemu štedi, toliko se na drugoj strani dobija na vremenu. To znači da sve teče krajnje usporeno, kada krenete gradom imate utisak da ste u slow motion filmu. Nigde niko ne žuri, svi se jedva vuku ulicom, nigde žurbe i nervoze. Kao da na dva otkucaja našeg sata, ovde jedva da postoji jedan, a i on je spor i otegnut. Nije nimalo slučajno što je komšija Salvador Dali slikao časovnike koji se tope. Prvo na ovom suncu se topi sve, pa i vreme. Drugo, časovnici vam mnogo ni ne trabaju, jer je ionako potpuno svejedno kada ćete negde da stignete. Kasne tramvaji, niko se ne uzbuđuje, u podzemnoj železnici tek što ste seli, čujete da je štrajk. Svi putnici su mrtvi ladni, lenjo ustaju i mireći se sa sudbinom sporo hodaju ka izlazu. Dok vas kelner usluži, čini vam se da će proći večnost, jer on ležerno priča sa drugim gostima. Međutim, kako je usporenje generalno, znači važi jednako za sve, niko se ni najmanje ne uzbuđuje, osim mene, koji sam jednostavno drugačije navijen. Shvatio sam da je nervoza samo rezultat nestrpljenja da se nešto dogodi. Reč je o brzini impulsa i preradi informacija. Kada organizam deluje usporeno, onda se očekivanja izgube ili odlože za dalju budućnost, nema potrebe za histeričnom žurbom. Jer žurba, sa svoje strane, samo znači veliki odliv energije. U toplim krajevima, kao što je ovaj, izbegavanja svakog suvišnog napora, telesnog i mentalnog, ključ je mudrosti opstanka.

Pokušaću da vam dočaram sliku ovog usporavanja, prateći kazaljke Dalijeovog časovnika.

Osam je sati. Sunce je visoko na nebu i blješti nad usnulim gradom. U Lisabonu, koji se rasprostire po brdovitom terenu, zgrade bukvalno stoje jedna drugoj na glavi. Zato grad, posmatran sa vode, izgleda kao da je sačinjen od kulisa. Roletne na zgradama su još spuštene, jer ovu belinu je teško izdržati. Ulice su prazne, sve radnje i ustanove zatvorene, belim pločnicima samo prolazi po koja mačka lotalica.

Devet je sati. Ljudi započinju kretanje iz svojih stanova. Kafići se polako pune. U njima se dugo i sporo pije jutarnja kafa, čitaju novine i priča o fudbalu. Otvaraju se obdaništa, prodavnice, kafeterije i restorani, kancelarije, a sanjivi svet polako mili ka njima. Nema buke ni žurbe, ni vike. Samo dostojanstvena sporost i tromost jednog sveta koji zna da nema gde i zašto da žuri.

Između deset i jedanaest pune se pastelarije (poslastičarnice) starijim gospođama, koje ispijaju svoju prvu kafu, dok njihovi unici tamane kolače sa cimetom i južnim voćem. Restorane već posećuju penzioneri, turisti, nezaposleni, oni koji su iskoristili da se izvuku sa posla. Prelistavaju se novine, puši, pije pivo i kafa. Satima se niko ne pomera u blaženom miru. Tu je i marena onih koji dolaze na pauzi, umornih sporog proticanja radnog vremena. Parkovi se polako pune penzionerima, koji sedaju na klupe ispod palmi i započinju svoje duge partije karata.

Dvanaest sati. Sunce je okomito iznad grada i teško je pronaći senku. Starinski tramvaji, onako poluprazni krivudaju zavojitim ulicama uspinjući se ka groblju Prazereš. Prolaznici traže spas u skrovitom hladu mnogobrojnih taverni, restorana i kafana, ili, ako ih već viša sila na to natera, sporim koracima savladaju prostor ulica i trgova grada, dok on lenjo drema ispružen, kao neki beli stari mačor, dok ga hladne talasi i lahor koji neprestano duva sa reke Težo.

Sat se poput čokolade istopio na suncu. Vreme se razlilo, a ja moram da završim svoje kazivanje, jer se priče odvijaju u vremenu, a njega više nema.

